

Segregarea copiilor romi în sistemul educațional românesc și protecția juridică împotriva discriminării

I. Segregarea rasială în politicile publice și educația „separată, dar egală”

Întregul complex de subiecte ce decurge din utilizarea termenului „segregare”, într-un fel sau altul, ne poate duce cu gândul la situația existentă în Statele Unite ale Americii și politica „segregaționistă” stabilită în plan legislativ față de persoanele de culoare, de origine afro-americană. În anul 1890, statul Louisiana a adoptat legea prin care s-a prevăzut amenajarea de vagoane de tren separate pentru persoanele de culoare față de albi, prevăzând în același timp calitatea egală a serviciilor furnizate. Legea a făcut obiectul unei cauze aduse în fața instanțelor de judecată americane, până la Curtea Supremă de Justiție. Decizia Curții în cazul *Plessy v. Ferguson* a statuat caracterul constituțional al prevederilor normative în cauză, marșând pe considerentul că separarea albilor de cei de culoare este o chestiune de opțiune politică justificată tocmai de calitatea egală a serviciilor, ceea ce a și parafrizat politica „separați, dar egali”¹. Deși cazul a vizat separarea albilor de cei de culoare în cadrul serviciilor feroviare, impunerea formală a segregării inclusiv în educație a fost anterioară cazului *Plessy*, iar instanțele americane aproape în unanimitate declaraseră segregarea în școlile publice drept constituțională². De altfel, judecătorii Curții Supreme refuzaseră recunoașterea faptului că scopul amendamentului al paisprezecelea³ al Constituției americane îl constituie „abolirea distincțiilor bazate pe culoare ori întărirea egalității sociale, în mod distinct de cea politică”, respectiv a faptului că „separarea impusă celor două rase etichetează pe cea de culoare cu un însemn de inferioritate”, subliniind că dacă negrii au gândit altfel, este „doar datorită alegerii lor de a pune o asemenea etichetă”⁴. Practic, decizia Curții Supreme a constituit fundamentul pentru adoptarea legilor de segregare în educație, prin legalizarea înființării de școli separate pentru persoanele de culoare față de albi.

Totuși, în anul 1954, doctrina „separați, dar egali” a fost disputată în fața Curții Supreme de Justiție, care s-a pronunțat în cazul *Brown v. Board of Education*. La momentul respectiv, copiilor de culoare le era interzis accesul în școlile publice

¹ Jack Greenberg, Maxine Sleeper, *The fight against segregation in the United States*, în *Separate and Unequal, Combating discrimination against Roma in education*, Public Interest Law Initiative/Columbia University, 2004.

² Michael J. Klarman, *From Jim Crow to Civil Rights, The Supreme Court and the Struggle for Racial Equality*, Oxford University Press, New York, 2004, p. 20.

³ Amendamentul vizează „egalitatea în fața legii”.

⁴ *Plessy v. Ferguson*, 163 U.S. 537, 544, 551 (1896).

frecventate de albi. Astfel, Curtea Supremă a statuat că segregarea în speță a reprezentat o încălcare a clauzei de protecție egală a legii din Constituția americană, respingându-se argumentul că segregarea este nediscriminatorie pe baza principiului „separați, dar egali”. Curtea Supremă a reținut că a separa elevii de vârstă și cunoștințe similare pe singurul considerent al rasei dă naștere la sentimente de inferioritate ce pot afecta întreaga personalitate într-un mod ireparabil din punctul de vedere al statutului în comunitate. Segregarea copiilor albi de negri în școlile publice are un efect dăunător pentru copiii de culoare. Impactul este cu atât mai mare cu cât aceasta reprezintă o sancțiune indusă prin lege, iar politica de separare a raselor denotă inferioritatea grupului de culoare. Un sens de inferioritate afectează motivarea unui copil de a învăța. Segregarea ca sancțiune a legii produce așadar o tendință de retardare în dezvoltarea educațională și mentală a copiilor de culoare și îi privează de beneficiile primite într-un sistem școlar rasial integrat⁵. Astfel, Curtea Supremă a concluzionat că doctrina „separat, dar egal” nu e legitimă, iar facilitățile educaționale separate duc în mod inerent la inegalitate⁶.

Spre deosebire de situația existentă în Statele Unite, segregarea copiilor romi în Europa nu reprezintă în mod direct o consecință a reglementării pe cale legislativă a sistemului educațional în școli separate pentru romi sau clase separate pentru romi în raport cu elevi neromi. Open Society Institute, într-un raport cuprinzător privind accesul egal la educație de calitate pentru romi, arată că segregarea în educație a copiilor romi este în mod frecvent întâlnită în statele din Europa Centrală și de Sud-Est, datorită izolării geografice/segregării rezidențiale, procedurilor de constituire a claselor sau școlilor ori datorită limbii de predare⁷. Roma Education Fund arată, spre exemplu, că în România, deși nu a existat o politică explicită de segregare, s-a instituit o segregare *de facto*, începând cu etapele timpurii ale învățământului, în mare parte datorată formării de clase speciale în cadrul școlilor. Pe de altă parte, segregarea școlară este și rezultatul deciziilor adoptate de directorii școlilor sau al segregării rezidențiale⁸.

II. Segregarea în educație, un fenomen prevalent în Uniunea Europeană

Raportul anual al Agenției Uniunii Europene pentru Drepturi Fundamentale (FRA) publicat în 2008 conchide că, în majoritatea statelor membre, grupurile vulnerabile în ceea ce privește discriminarea în educație sunt romii, sintii și nomazii, precum și copiii solicitanților de azil și ai migranților fără acte legale. „Politicile și

⁵ Curtea Supremă de Justiție, *Brown v. Board of Education*, 347 U.S. 483 (1954) (Brown I).

⁶ *Leon Friedman, Brown v. Board*, The landmark oral argument before the Supreme Court, The New Press, New York, 2004, *Brown v. Board of Education*, 347 U.S. 483 (1954) (Brown I).

⁷ *Open Society Institute*, Equal Access to quality Education for Roma, vol. 1: Bulgaria, Ungaria, România, Serbia; vol. 2: Croația, Macedonia, Muntenegru, Slovacia; Monitoring Reports, Q.E.D. Publishing, 2007.

⁸ *Roma Education Fund*, Country Assessment and the Roma Education Fund's Strategic Directions, Advancing Education of Roma in Romania, Komáromi Nyomda és Kiadó Kft., 2007, p. 38-39.

practicile discriminatorii față de romi rămân la un nivel ridicat în UE. Romii încă sunt confrunțați cu sisteme educaționale necorespunzătoare ce conduc la segregare și oportunități inegale”⁹. În continuare, în raport se arată că segregarea în educație este un fenomen prevalent în mare parte din Uniunea Europeană, iar un domeniu problematic îl constituie școlile pentru nevoi speciale, unde un număr consistent de elevi este reprezentat de copii migranți și/sau copii romi. Agenția FRA indică diferitele forme de segregare identificate în sistemele de educație din statele membre: clase exclusiv formate din elevi romi sau unități în cadrul școlilor (Ungaria, România, Slovenia, Slovacia); supra-reprezentare a elevilor migranți și aparținând minorităților în școli speciale (Bulgaria, Cehia, Luxemburg, Ungaria, Austria, Polonia, România, Slovenia, Slovacia, Finlanda), școli exclusiv sau predominant constituite din elevi migranți sau aparținând minorităților datorită factorilor socio-economici sau de locuire, politicilor de admitere, atitudinilor discriminatorii și/sau limbii de predare (Bulgaria, Cehia, Estonia, Grecia, Franța, Irlanda, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Ungaria, Olanda, Austria, România, Slovenia, Suedia, Marea Britanie)¹⁰.

Într-un raport recent elaborat la solicitarea Comisiei Europene cu privire la segregarea copiilor romi în educație se arată că „în noile state membre, deseori copii romi sunt segregati în școli. Acest fenomen poate fi prezent sub forma segregării intrașcolare prin organizarea de clase separate de romi sau a segregării intra-clasă prin nivelul diferit al standardului curricular aplicat în aceeași clasă. Segregarea interșcolară poate avea trei surse diferite: segregare geografică sau rezidențială între grupuri etnice, proces de selecție impropriu sau cultural subiectiv ce determină plasarea copiilor fără dizabilități în școli pentru copii cu dizabilități mentale sau existența instituțiilor private ori de confesiune religioasă, cu intrare pe bază de examen sau taxă de școlarizare, față de care copii romi sunt *de facto* excluși datorită dezavantajului social. Segregarea individuală, sub forma școlilor de reședință, este de asemenea o formă de segregare des întâlnită”¹¹.

Recent, un raport de cercetare elaborat de Romani CRISS – Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și Studii prezintă concluzii alarmante cu privire la segregarea în educație a copiilor romi din România. Raportul susține că dintr-un număr total de 90 de școli monitorizate, în 67% din cazuri sunt prezente situații de segregare școlară a romilor fie la nivelul școlii, fie la nivelul claselor. În 18% din școlile segregate nu există apă curentă în interiorul școlii. Un procent de 57% dintre școlile segregate nu are încălzire centrală, iar în 58% dintre ele nu există laboratoare de specialitate. În 87% dintre școlile segregate nu există cabinete medicale. În 37% nu există bibliotecă școlară. Un procent de 87% dintre școlile segregate nu dispune de transport școlar. În 67,5% dintre școlile segregate se întâlnesc fenomene de necalificare a cadrelor didactice și de navetism. În 97% dintre școlile cu clase segregate este semnalată fluctuație de personal

⁹ Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (EU FRA-European Union Agency for Fundamental Rights), Raport Anual, 2008, Secțiunea 4.3.4.1. „Roma, Sinti and Travellers”, p. 74 (http://fra.europa.eu/fraWebsite/material/pub/ar08/ar08_en.pdf).

¹⁰ Idem, Secțiunea 4.3.5.1. „The issue of Segregation”, p. 76.

¹¹ Comisia Europeană, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit G.2; Lilla Farkas, Segregation of Roma Children in Education, Addressing Structural Discrimination through the Race Equality Directive, iulie 2007.

în decursul ultimului an școlar. În școlile segregate fiecare al cincilea profesor este necalificat, iar 57% dintre profesori sunt navetiști. Promovabilitatea elevilor romi din școlile segregate la examenul de capacitate în anul școlar anterior a fost de 14%. În 28% dintre școlile segregate promovabilitatea la examenul de capacitate a fost 0%¹².

Concluziile raportului par a confirma opiniile exprimate de specialiști din cadrul Agenției Române de Asigurare a Calității în Învățământul Preuniversitar sau Comisiei Naționale de Evaluare și Acreditare a Învățământului Preuniversitar care susțin că „pe lângă separarea fizică, segregarea mai este însoțită, nu de puține ori, de o altă caracteristică, și anume: calitatea scăzută a educației. Pe lângă aceasta se pot identifica alte elemente precum: calitate scăzută a infrastructurii școlare, fluctuația cadrelor didactice, nivel scăzut de calificare al cadrelor didactice, rata scăzută a succesului școlar, lipsa activităților extracuriculare, nivelul scăzut al interactivității școală-părinți etc.”¹³

III. Directiva antirasistă și protecția juridică împotriva segregării

Tratatul de la Amsterdam, prin care s-a amendat Tratatul privind Comunitatea Europeană și Tratatul Uniunii Europene, a conferit instituțiilor europene competențe considerabile în domeniul combaterii discriminării rasiale și etnice. În primul rând, a introdus un nou articol, 13, în Tratatul CE, permițând adoptarea cadrului legal european și alte măsuri de combatere a discriminării, inclusiv pe criteriul rasial și al originii etnice¹⁴. Acest amendament constituie o recunoaștere clară a necesității confruntării diferitelor forme de discriminare și a rasismului la nivel european. În noiembrie 1999, Comisia Europeană și-a formulat propunerea în baza noului art. 13 al Tratatului CE și în iunie 2000 a fost adoptată Directiva privind implementarea principiului de tratament egal între persoane indiferent de originea rasială sau etnică¹⁵.

Directiva antirasistă constituie un punct de referință major în dezvoltarea cadrului legal privind combaterea discriminării rasiale și etnice din Uniunea Europeană. Toate statele membre UE trebuie să asigure conformitatea legilor naționale cu standardele prevăzute de Directivă.

Potrivit art. 1, obiectivul Directivei antirasiste este de a crea un cadru juridic pentru combaterea discriminării pe criteriul originii rasiale și etnice, punându-se accent pe eficientizarea principiului tratamentului egal în statele membre. Totuși, în textul

¹² *Romani CRISS*, Monitorizarea aplicării măsurilor împotriva segregării școlare în România, Ed. MarLink, București, 2008, Raport de cercetare realizat de Laura Surdu, în cadrul proiectului „Monitorizarea aplicării prevederilor cadrului legislativ în materie de desegregare școlară”, finanțat de UNICEF România.

¹³ *Constanța Valentina Mihăilă, Alina Aura Râpă*, Calitatea în educație – evaluarea și îmbunătățirea acesteia, în Ghid Practic – Combaterea și Prevenirea Segregării în Educație, Infcon S.A., 2008, editat de Roma Access în cadrul proiectului „Combaterea Segregării copiilor romi în sistemul educațional românesc”, finanțat de Roma Education Fund.

¹⁴ *Isabelle Chopin, Jan Niessen*, The Starting Line and the incorporation of the Racial Equality Directive into the national laws of the EU member states and accession states, Migration Policy Group, 2001.

¹⁵ JOCE L1s80/22 din 19 iulie 2000.

Directivei nu este inclusă o definiție a discriminării rasiale sau etnice, singura referință fiind regăsită în Preambul, la punctul 6, unde se afirmă că Uniunea Europeană respinge teoriile care vizează determinarea existenței raselor umane separate, iar folosirea termenului „origine rasială” în Directivă nu implică acceptarea acestor teorii¹⁶. Există opinia potrivit căreia acest fapt ar fi determinat de lipsa de acord a unor state membre cu privire la utilizarea limbajului în relație cu discriminarea rasială. În aceeași opinie, se pare că ar fi puțin probabil ca și Curtea Europeană de Justiție să ofere o interpretare definitivă a „originii rasiale” sau „originii etnice” având în vedere aceste sensibilități. Însă Curtea ar trebui să se pronunțe cu privire la recunoașterea unor caracteristici precum culoarea, originea națională sau descendența ca parte a conceptului de „origine rasială sau etnică”¹⁷. Cu atât mai mult, acest fapt ar putea determina stabilirea unui criteriu „autonom și uniform de interpretare” a originii rasiale sau etnice a romilor sau a altor minorități din UE, așa cum a indicat Curtea Europeană de Justiție în cauza *Chacon Navas*. Curtea Europeană de Justiție s-a referit la instanța de judecată spaniolă pentru a interpreta conceptul de dizabilitate care, în mod similar celui de origine rasială și etnică, nu este definit în Directiva 2000/78/EC (Directiva Cadru în domeniul angajării). Curtea a reținut următoarele: „Din nevoia de a aplica uniform dreptul comunitar și principiul egalității, rezultă că termenii unei prevederi din dreptul comunitar care nu fac o referire expresă în dreptul statelor membre trebuie să aibă o interpretare autonomă și uniformă în cadrul Comunității în determinarea înțeleșului și al scopului lor, având în vedere contextul prevederilor și obiectivele urmărite de legislația în cauza [*inter alia*, Cazul C-327/82, *Ekro* (1984) ECR 107, parag. 11 și Cazul C-323/03, *Commission v. Spain* (2006) ECRI-2161, parag. 32]”¹⁸.

Pe de altă parte, dincolo de faptul că Directiva antirasistă conceptualizează standardul de discriminare directă și indirectă, hărțuire, ordin de a discrimina sau victimizare și se aplică în mod specific în domeniul educației¹⁹, totuși Directiva nu adresează în mod specific subiectul segregării pe criteriul originii rasiale sau etnice și nu include nicio referire la acest termen. Deși acest fapt ar putea impune provocări dintr-o perspectivă de interpretare restrictivă a standardelor Directivei, suntem de opinie că „nereferința” explicită la sintagma „segregare” nu poate constitui un obstacol *per se* în statuarea segregării ca formă de discriminare, fie directă în înțeleșul Directivei, „atunci când o persoană este tratată mai puțin favorabil decât o altă persoană, a fost sau ar putea fi tratată într-o manieră similară, pe criteriul originii rasiale sau etnice”²⁰, fie ca formă de discriminare indirectă, „atunci când o prevedere, criteriu sau practică aparent neutre

¹⁶ Convenția Internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, în art. 1 prevede că expresia „discriminare rasială” are în vedere orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică...”

¹⁷ *European Roma Rights Center, INTERIGHTS, Migration Policy Group*, Strategic litigation of race discrimination in Europe: from principles to practice – A manual on the theory and practice of strategic litigation with particular reference to the EC Race Directive, Russel Press Limited, Nottingham, 2004.

¹⁸ Cazul C-13/05, *Sonia Chacon Navas v. Eurest Colectividades SA*, Hotărârea din 11 iulie 2006, parag. 40.

¹⁹ Directiva 2000/43/CE, art. 2 și art. 3 alin. (1) lit. g).

²⁰ Directiva 2000/43/CE, art. 2 alin. (2) lit. a).

dezavantajează anumite persoane de o anumită rasă sau origine față de alte persoane, cu excepția cazului în care acele prevederi, criterii sau practici sunt justificate obiectiv de un scop legitim, iar metodele de atingere a acelui scop sunt adecvate și necesare”²¹.

De altfel, Rezoluția Parlamentului European P6_TA (2005) 0151 privind situația romilor în Uniunea Europeană abordează în mod explicit problema segregării în educație a copiilor romi, iar la pct. 15 adresează recomandarea statelor membre ca în situațiile în care „copii romi sunt segregati în școli speciale pentru persoane cu dizabilități mentale sau plasați în clase separate, să adopte programe de desegregare într-o perioadă predeterminată de timp, pentru a asigura astfel accesul liber la o educație de calitate pentru copiii romi și pentru a preveni creșterea sentimentelor antiroma în rândul școlarilor”²².

IV. Segregarea în educație a copiilor romi în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

În cauza *D.H. și alții v. Cehia*, având ca obiect plasarea copiilor de etnie romă în școli pentru copii cu nevoi speciale (dizabilități mentale), în primă instanță, Camera secundă a Curții Europene a decis că nu s-a încălcat art. 14, coroborat cu art. 2 al Protocolului nr. 1 la Convenția europeană a drepturilor omului²³. Reclamanții au susținut că diferența de tratament în cauză s-a materializat prin înscrierea copiilor de etnie romă în școli pentru nevoi speciale, fără o justificare, primind o educație în mod substanțial inferioară celei asigurate în sistemul comun de învățământ, ce a avut drept consecință refuzul accesului la educația secundară alta decât cea asigurată în centrele de formare vocațională. În acest sens, s-au considerat victime ale segregării rasiale, suferind consecințe psihologice ca rezultat al etichetării „stupid” sau „retardat”²⁴.

Pornind de la propriile statuări jurisprudențiale prin care s-a stabilit că discriminarea presupune tratarea diferită a persoanelor aflate în situații similare relevante, fără o justificare obiectivă și rezonabilă, CEDO a arătat că în situația în care o politică sau o măsură generală are efecte disproporționate de natură a prejudicia un grup de persoane, posibilitatea ca măsurile în speță să fie considerate discriminatorii nu poate fi exclusă, chiar dacă acestea nu vizează ca obiectiv specific sau direct grupul respectiv de persoane. Totuși, Curtea a reținut că regulile aplicabile plasării copiilor în școli speciale nu se referă la originea etnică a copiilor, cât urmăresc scopul legitim de adaptare a sistemului educațional la nevoile și aptitudinile copiilor cu dizabilități. De vreme ce acestea nu sunt concepte juridice, este corect ca experții în psihologie educațională să fie responsabili pentru identificarea lor. În plus, Curtea a arătat că ar fi dificil să solicite guvernului reclamat să demonstreze că psihologii care au examinat aplicanții au adoptat o atitudine în mod particular subiectivă, iar pe de alta parte, reclamanții nu

²¹ Directiva 2000/43/CE, art. 2 alin. (2) lit. b).

²² European Parliament Resolution on the situation of Roma in the European Union [Rezoluția Parlamentului European despre situația romilor în Uniunea Europeană], P6_TA (2005)0151, Official Journal of the European Union, 23.02.2006.

²³ CEDO, cauza *D.H. și alții v. Cehia*, Secția a II-a, plângerea nr. 57325/00, hotărârea din 7 februarie 2006.

²⁴ Idem, parag. 36.

au reușit să combată rezultatul stabilit de experți în sensul că dizabilitățile de învățare ale aplicanților nu sunt de natură a permite urmarea cursurilor în sistemul general de învățământ²⁵.

Pe de altă parte, Curtea a reținut că părinții aplicanților nu au întreprins nicio acțiune, în ciuda faptului că au primit o decizie scrisă prin care au fost informați cu privire la plasarea copiilor în școala cu nevoi speciale, iar, în unele situații, părinții înșiși au solicitat înscrierea sau menținerea copiilor în școala respectivă. În ceea ce privește argumentul lipsei de „informare” a consimțământului parental, Curtea a precizat că este responsabilitatea părinților, ca parte a obligațiilor naturale, de a asigura educația ce urmează a fi primită de copiii lor, de a afla care sunt oportunitățile educaționale oferite de stat, de a se asigura cu privire la cunoașterea datei în care și-au exprimat consimțământul cu privire la plasarea copilului într-o anumită școală și, dacă este necesar, să atace decizia prin care se stabilește plasarea dacă a fost emisă fără consimțământul său²⁶. În aceste condiții, deși luând act de faptul că reclamanților le-ar fi lipsit informații cu privire la sistemul educațional ori s-au regăsit într-un climat de neîncredere, în contextul probelor prezentate în cauză, CEDO a concluzionat că aspectele cauzei nu au fost de natură a permite reținerea concluziei că plasarea copiilor romi în școli speciale a constituit un rezultat al prejudecăților rasiale de natură discriminatorie²⁷.

Soluția Curții de primă instanță a fost atacată, cauza fiind deferită Marii Camere, care s-a pronunțat ulterior prin hotărârea din 13 noiembrie 2007, constatând încălcarea art. 14 împreună cu art. 2 din Protocolul nr. 1 al Convenției. CEDO a statuat discriminarea indirectă la care au fost supuși copii de etnie romă prin plasarea acestora în școli pentru copii cu nevoi speciale²⁸. Marea Cameră a reținut faptul că testele utilizate pentru a stabili capacitatea de învățare sau dificultățile copilului au fost aplicate elevilor indiferent de originea etnică, dar au constituit subiectul unor dezbateri științifice continue. În opinia sa, a existat cel puțin pericolul ca testele efectuate să fi fost părtinitoare, iar rezultatele nu au fost analizate din perspectiva particularităților și a caracteristicilor copiilor romi. Astfel, rezultatele testelor în urma cărora s-a realizat plasarea în școli speciale nu pot constitui o justificare obiectivă și rezonabilă în sensul art. 14 din Convenție²⁹.

În ceea ce privește consimțământul parental, Curtea a reținut că, în opinia guvernului reclamat, acesta a constituit factorul decisiv fără de care copii nu puteau fi plasați în școlile speciale. Din perspectiva faptului că în cauză s-a stabilit un tratament diferențiat, Curtea a considerat că orice astfel de consimțământ exprimat ar semnifica practic o acceptare a tratamentului diferențiat, chiar și discriminatoriu, cu alte cuvinte o renunțare la dreptul de a nu fi discriminat. Totuși, în jurisprudența Curții, renunțarea la un drept garantat de Convenție – cât privește admisibilitatea unei asemenea renunțări – trebuie să fie stabilită într-o manieră neechivocă și în deplină cunoștință

²⁵ Idem, parag. 49.

²⁶ Idem, parag. 51.

²⁷ Idem, parag. 52.

²⁸ CEDO, *cauza D.H. și alții v. Cehia*, plângerea nr. 57325/00, Marea Cameră, hotărârea din 13 noiembrie 2007.

²⁹ Idem, parag. 199, 200.

a faptelor, de natură a constitui un consimțământ informat³⁰. Curtea a considerat ca nesatisfăcătoare situația părinților romi în ceea ce privește capacitatea acestora de a analiza toate aspectele situației date și a consecințelor ce rezultau din acordarea consimțământului, având în vedere apartenența la o comunitate dezavantajată și deseori cu educație precară. Guvernul reclamat a admis faptul că, în cauză, consimțământul a fost exprimat printr-o semnătură pe un formular precompletat care nu conținea informații despre alternativele disponibile sau diferențele între școlile cu curiculă specială și cele din sistemul comun. Nici autoritățile locale nu au întreprins măsuri adiționale prin care să se asigure că părinții romi au primit toate informațiile necesare pentru a lua o decizie informată, sau că sunt conștienți de consecințele deciziei asupra viitorului copiilor. Curtea a considerat că părinții romi s-au confruntat cu o dilemă: o alegere între sistemul comun de învățământ necorespunzător diferențelor sociale și culturale în care copii romi riscau izolarea și ostracizarea, respectiv școlile pentru copii cu nevoi speciale unde majoritatea erau romi. Or, din acest punct de vedere, Marea Cameră a arătat că procedurile instituționale din educație nu au fost însoțite de garanții de natură a lua în considerare de către stat nevoile speciale ale copiilor romi, ca membrii ai unei clase dezavantajate³¹. Ca rezultat, aceștia au primit o educație care a compromis dezvoltarea personală, în loc să abordeze problemele lor reale sau să îi ajute să se integreze în sistemul comun de școlarizare și să dezvolte capacitățile personale care ar fi facilitat viața lor, în rândul populației majoritare. Marea Cameră a decis astfel că tratamentul diferențiat în cauză nu a avut o justificare obiectivă și rezonabilă, neexistând un raport de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele utilizate. Legislația aplicată în practică a avut un efect disproporționat de natură a prejudicia comunitatea romă și implicit reclamanții, ca membri ai acestei comunități, suferind un tratament discriminatoriu contrar prevederilor art. 14 împreună cu art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție³².

În cauza *Orsus și alții v. Croația*³³, reclamanții s-au adresat CEDO cu privire la tratamentul diferit aplicat copiilor romi în sfera educațională prin plasarea în clase separate a romilor exclusiv pe criteriul originii etnice. Astfel, reclamanții au considerat că șansele de acces ale copiilor romi la ciclul superior de educație au fost inferioare în raport cu educația primită în ciclul elementar, pe baza unei curricule de până la 30% mai redusă în raport cu cea asigurată în clasele comune. În primă instanță, Camera Secundă a Curții Europene a considerat că în speță nu s-au încălcat prevederile art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție și art. 2 din Protocolul nr. 1, împreună cu art. 14 din Convenție.

În acest sens, Curtea a reținut că reclamanții nu au fost privați de dreptul de a frecventa școala și de a primi o educație, iar în procedurile naționale desfășurate în fața instanțelor de judecată s-a statuat caracterul egal al curiculei școlare asigurate

³⁰ Idem, parag. 202, jurisprudența citată: *Pfeifer and Plankl v. Austria*, judgment of 25 February 1992, Series A no. 227, §§37-38) and without constraint (*Deweert v. Belgium*, judgment of 27 February 1980, Series A no. 35, §51).

³¹ Idem, parag. 202 și 207.

³² Idem, parag. 207-209.

³³ CEDO, cauza *Orsus și alții v. Croația*, plângerea nr. 15766/03, hotărârea din 17 iulie 2008.

în clasele separate (de romi) în raport cu cea asigurată în clasele paralele din aceeași școală. Curtea a luat în considerare faptul că aplicanții nu au prezentat suficiente probe în susținerea aspectelor privind diferențele de curiculă³⁴. De asemenea a reținut că transferul dintr-o clasă formată doar din romi într-o clasă mixtă constituia o practică regulată. Deși unii dintre reclamanți au frecventat atât clase separate, cât și clase mixte, iar alții doar clase separate, s-a observat că nu a existat niciun indiciu în cauză că reclamanții sau părinții acestora ar fi solicitat vreodată transferul într-o clasă mixtă sau că ar fi obiectat cu privire la plasarea copiilor în clase formate exclusiv din romi³⁵.

În motivarea sa, CEDO a făcut o trimitere directă în mod constant la *cauza D.H. și alții v. Cehia*, considerând că speța împotriva Croației este diferită, deoarece în cauză s-a constatat că romii nu aveau cunoștințe suficiente sau chiar de bază ale limbii croate, fiind plasați în clase separate după înscrierea în sistemul comun de învățământ. Astfel, s-a considerat că spre deosebire de plasarea copiilor romi în școli pentru dizabilități mentale, datorită capacităților intelectuale inferioare, măsurile în discuție sunt în mod semnificativ diferite, din punctul de vedere al naturii și al severității, nefiind comparabile sub aspectul criteriului necunoașterii adecvate a limbii croate. Guvernul croat a susținut că sistemul aplicat avea în vedere asigurarea unui proces flexibil de trecere de la clase separate la clase regulate, deși decizia aparținea unui profesor de clasă în afara unui set de proceduri și standarde. Deși Curtea a reținut că o asemenea practică nu exclude orice formă de arbitrar și ar fi preferabil să existe standarde clare și proceduri care să opereze transferul la clase mixte, totuși s-a permis trecerea de la sistemul de clase separate la clase regulate fără formalități.

Similar, Curtea s-a referit la *cauza D.H. și alții v. Cehia* în care s-a constatat că diferența de tratament era bazată pe rasă, ceea ce presupune o analiză strictă al cazului, în timp ce în speța împotriva Croației diferența de tratament a fost bazată pe adecvarea la cunoștințele de limbă. Or, în opinia Curții acest criteriu permite o margine de apreciere mai largă. Dacă în cazul ceh plasarea copiilor romi în școli speciale constituia o practică națională, iar 70% dintre copii care frecventau aceste școli erau romi, în cazul croat plasarea romilor în clase separate a reprezentat o metodă utilizată într-un număr foarte mic de școli elementare, într-o singură regiune, cu o mare reprezentare a romilor în aceste școli. Guvernul croat a susținut că testele aplicate au relevat că majoritatea copiilor romi în aceste comunități nu au cunoștințe adecvate de limbă croată, iar Curtea a reținut că reclamanții nu au contestat acest fapt.

CEDO a reiterat faptul că în ceea ce privește marginea de apreciere a statelor în domeniul educației, acestora nu li se poate interzice formarea de clase separate sau a diferitelor tipuri de școli pentru copii cu dificultăți ori implementarea unor programe educaționale speciale care să răspundă unor nevoi speciale, iar în raport cu speța a considerat că plasarea inițială a aplicanților în clase separate a fost bazată pe lipsa cunoașterii limbii croate și nu pe baza originii rasiale sau etnice, fiind justificată atât în sensul art. 14, cât și al art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Astfel, în opinia Curții, practica diferită aplicată copiilor romi pe baza insuficienței cunoașterii a limbii croate nu constituie o încălcare a art. 14, împreună cu art. 2 din Protocolul nr. 1³⁶.

³⁴ Idem, parag. 59.

³⁵ Idem, parag. 60.

³⁶ Idem, parag. 68 și 69.

Trebuie însă precizat că soluția Curții în primă instanță a fost atacată, fiind recent deferită Marii Camere, la data de 1 decembrie 2008, termenul de audiere pentru apel fiind stabilit la 1 aprilie 2009.

În cauza *Sampanis și alții v. Grecia*, Curtea Europeană a constatat încălcarea art. 14, împreună cu art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție³⁷ cu privire la neasigurarea înscrierii într-un an școlar a reclamanților și plasarea subsecventă a acestora în clase speciale, într-o anexă a școlii principale, măsură considerată ca discriminatorie pe criteriul originii rome. Urmare a înscrierii unui număr de 23 de copii romi în școala primară, între care și reclamanții, părinții copiilor neromi au organizat un protest public, au blocat școala și au solicitat transferarea copiilor romi în altă clădire. Poliția a intervenit pentru a menține ordinea și pentru a preveni săvârșirea unor acte ilegale împotriva copiilor. Potrivit susținerilor părinților copiilor romi, aceștia au semnat sub presiune o declarație scrisă de profesorii școlii prin care și-au exprimat acordul transferării copiilor într-o clădire separată a școlii. Trei clase preparatorii au fost înființate într-o anexă construită din materiale prefabricate.

Curtea a precizat că autoritățile competente ar fi trebuit să recunoască particularitățile cazului și să faciliteze înscrierea copiilor romi, chiar dacă unele documente administrative nu erau disponibile la un moment dat, având în vedere vulnerabilitatea comunității rome, ceea ce face necesară acordarea unei atenții particulare la nevoile acestora, luând în considerare faptul că art. 14 din Convenție presupune, în anumite circumstanțe, o diferență de tratament în scopul de a corecta inegalități.

În ceea ce privește clasele speciale, Curtea Europeană a considerat că autoritățile competente nu au adoptat un criteriu unitar și clar în selectarea copiilor ce urmau a fi înscriși în clase preparatorii. De altfel, guvernul grec nu a prezentat testele care ar fi fost aplicate copiilor în cauză pentru a evalua capacitățile acestora sau potențiale dificultăți de învățare. Deși obiectivul declarat al claselor preparatorii îl constituia atingerea unui nivel corespunzător al copiilor pentru a fi introduși în clasele comune, în timp util, guvernul nu a oferit niciun exemplu, în sensul în care, după înscrierea într-o clasă preparatorie, s-a realizat admiterea copiilor romi în clasele comune ale școlii primare. Mai mult, guvernul grec nu a indicat niciun test de evaluare al copiilor romi care ar fi trebuit aplicat în mod periodic, cu scopul de a analiza pe baza unor criterii obiective și nediscriminatorii și nu a unor aprecieri aproximative, capacitatea de a urma clase comune. Or, în opinia Curții, un asemenea sistem nu ar fi inoculat părinților romi sentimentul că selecția și plasarea copiilor în clasele preparatorii se realizează pe considerente de segregare.

Curtea Europeană a considerat ca nesatisfăcătoare situația părinților romi în ceea ce privește capacitatea acestora de a analiza toate aspectele situației date și a consecințelor ce rezultau din acordarea consimțământului cu privire la transferarea într-o clădire separată, având în vedere apartenența la o comunitate dezavantajată și deseori cu educație precară. Reiterând importanța fundamentală a interzicerii discriminării rasiale, Curtea a considerat că posibilitatea de renunțare la dreptul de a nu fi discriminat nu este acceptabilă, iar o asemenea renunțare ar fi incompatibilă cu un important interes

³⁷ CEDO, cauza *Sampanis și alții v. Grecia*, plângerea nr. 32526/05, hotărârea din 5 iunie 2008, definitivă la 5 septembrie 2008.

public. Astfel, Curtea a concluzionat că în ciuda eforturilor autorităților de a asigura educația copiilor romi, condițiile de înscriere a acestora și plasarea în clase speciale preparatorii, într-o anexă din materiale prefabricate, separat de clădirea principală a școlii, a rezultat în discriminare pe criteriul originii etnice, contrar prevederilor art. 14 împreună cu art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție³⁸.

V. Criticile aduse deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului

Deciziile Curții Europene au fost criticate în doctrina de specialitate. S-a susținut în acest sens că în prima decizie a Curții, în cauza *D.H. și alții*, CEDO a fost pregătită să accepte consimțământul parental tacit ca potențială justificare pentru segregarea în educație, reținând că „nevoile și aptitudinile sau dizabilitățile copiilor” în sine, precum și comportamentul parental justifică diferența de tratament. Curtea nu a abordat în detaliu problema consimțământului parental și condițiile în care acesta constituie un „consimțământ informat”, preferând mai degrabă o abordare orientată spre individul comun din societate, care este familiarizat cu drepturile sale, nu a experimentat presiunea din partea autorităților publice și are acces la informații relevante pentru a lua decizii în cunoștință de cauză. Doar în decizia Marii Camere, CEDO a stabilit că din perspectiva importanței fundamentale a interzicerii discriminării, nu se poate accepta renunțarea la dreptul de a nu fi supus discriminării rasiale, deoarece ar fi contrar unui important interes public³⁹.

Pe de altă parte, se consideră că decizia Marii Camere este eronată în statuarea discriminării indirecte la care au fost supuși copii romi prin plasarea în școli speciale și nu a discriminării directe, de vreme ce Curtea a pornit de la premisa că, cel puțin, exista pericolul ca testele efectuate să fi fost părtinitoare, iar rezultatele nu au fost analizate din perspectiva particularităților și a caracteristicilor copiilor romi. Astfel, rezultatele testelor în urma cărora s-a realizat plasarea în școli speciale nu poate constitui o justificare obiectivă și rezonabilă în sensul art. 14 din Convenție⁴⁰. Or, dacă aceasta a fost situația, testele în sine nu au fost neutre și nici analiza rezultatelor, ceea ce pune în discuție caracterul de sursă primară a discriminării și nu de justificare sau nu a acestora. Se susține că, deși Curtea a identificat criteriul originii etnice ca fiind cauza tratamentului diferențiat aplicat reclamanților, aceasta nu a identificat în mod corect grupul comparabil, cel al majorității copiilor cehi, ale căror caracteristici au fost luate în considerare în evaluarea testelor. Astfel, comparați în cauză erau copii romi față de copii neromi și nu copii cu dizabilități intelectuale față de copii fără dizabilități intelectuale⁴¹.

Mergând pe același raționament al cauzei *D.H. și alții*, în cauza *Sampanis și alții v. Grecia*, deși Curtea a statuat că înscrierea copiilor în clase speciale reprezintă

³⁸ Ibidem.

³⁹ *Lilla Farkas*, The Scene after battle: what is the victory in D.H. worth and where to go from here?, în *Roma Rights*, Journal of the European Roma Rights Centre, Roma education: The Promise of D.H. Noiembrie, 1/2008, Fo-Szer Bt., Budapest.

⁴⁰ CEDO, cauza *D.H. și alți v. Cehia*, hotărârea din 13 noiembrie 2007, parag. 199 și 200.

⁴¹ *Lilla Farkas*, The Scene after battle: what is the victory in D.H. worth and where to go from here?, op. cit.

segregare, iar separarea *de facto* a copiilor romi a fost tolerată de autorități, se critică faptul că CEDO nu a creat o distincție a acestei forme de discriminare, în cea mai severă fațetă a sa, ceea ce ar presupune o marjă de apreciere extrem de redusă în sarcina statului reclamat.

O critică similară este adusă hotărârii pronunțate, în primă instanță, în cauza *Orsus și alții v. Croația*, prin care CEDO nu a luat în considerare aspectele similare reținute în decizia *Sampanis și alții*, prin care a statuat obligația statului de a evalua în mod adecvat nevoile de învățare ale copiilor, inclusiv ale celor aparținând unor minorități etnice dezavantajate. Se susține că în mod greșit că s-au demarcat de către Curte diferențele dintre situația separării copiilor romi în clase distincte și situația separării în școli pentru nevoi speciale și nu a luat în considerare motivele rasiste ce stau la baza evaluării copiilor romi⁴². Totuși, rămâne de văzut modul în care Marea Camera va aborda cazul, având în vedere că a admis reținerea cauzei și mai ales că subiectul principal îl constituie segregarea copiilor romi în sistemul de învățământ comun și nu învățământul în școli speciale.

VI. Jurisprudența Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării și problematica segregării copiilor romi în educație

Într-un recent raport privind monitorizarea aplicării măsurilor împotriva segregării școlare în România, se arată că cel mai frecvent criteriu de repartizare a elevilor pe clase este reprezentat de repartiția pe baza preferinței părinților. În unele cazuri, preferința părinților include în mod explicit refuzul părinților neromi de a-și înscrie copii în clase în care sunt numeroși elevi romi, în alte cazuri elevii romi preferă să fie menținuți în clasele segregate, iar alteleori părinții romi preferă o școală segregată datorită apropierii de comunitatea de romi. Un alt criteriu de repartizare este reprezentat de rezultatele școlare ale elevilor, însă nu ca urmare a aplicării unor teste de evaluare a cunoștințelor. Nefrecventarea prealabilă a grădiniței reprezintă un criteriu de segregare la nivelul claselor, iar o altă regulă este reprezentată de testele școlare aplicate la sfârșitul clasei a IV-a. Alte criterii de repartizare sunt repetenția și momentul înscrierii în școală, repartizarea în funcție de domiciliul elevului, limba de predare, repartiția aleatoare etc.⁴³

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării a fost sesizat cu diferite plângeri privind situații de segregare a copiilor romi, reținându-se plasarea acestora fie în clădiri separate, anexe ale școlii sau situate în afara școlii, înscrierea în clase separate în aceeași clădire, preluarea, respectiv mutarea în clase separate în ciclul ulterior de învățământ, fie plasarea în școli pentru copii cu nevoi speciale.

În prima plângere vizând segregarea școlară adresată Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, în cazul *Romani CRISS v. Școala Cehei*, prin decizia nr. 218 din 23 iunie 2003, Colegiul Director a reținut că în școala respectivă funcționa o clădire

⁴² Anita Danko, The European Court of Human Rights missed the opportunity to recognize that segregation in education can also take place in mainstream schools, în Roma Rights, Journal of the European Roma Rights Centre, Roma education: The Promise of D.H., Noiembrie, 1/2008, Fo-Szer Bt., Budapest.

⁴³ *Romani CRISS*, op. cit.

principală în care se aflau clase formate exclusiv din copii români, iar într-o clădire anexă, separată de clădirea principală, funcționau clase formate exclusiv din copii romi. În considerentele hotărârii, Colegiul a luat act de faptul că împărțirea în clase diferite „nu se face potrivit calificativelor obținute de-a lungul anilor”, iar condițiile diferite pentru desfășurarea orelor de curs „sunt mai bune în clădirea principală decât în clădirea anexă”. În baza acestor constatări, s-a reținut incidența prevederilor art. 2 alin. (2) din O.G. nr. 137/2000 și s-a dispus sancționarea cu avertisment a Școlii.

În primul rând, trebuie precizat că la momentul pronunțării deciziei, O.G. nr. 137/2000 nu transpunea standardele minimale prevăzute în Directiva 2000/43/CE. Definiția cuprinsă în art. 2 alin. (2)⁴⁴, coroborat cu alin. (3)⁴⁵ din O.G. nr. 137/2000, deși crea premisele discriminării indirecte, nu rezolva în mod satisfăcător această chestiune⁴⁶, dimpotrivă, creând o ambiguitate între conceptul de discriminare directă și indirectă din Ordonanță și contravențiile prevăzute în partea specială a legii. Dincolo de incertitudinea juridică a textelor normative în vigoare la data respectivă, din considerentele reținute în decizia CNCD, s-ar putea interpreta că, în speță, s-a reținut discriminarea indirectă a copiilor romi, de vreme ce „împărțirea nu s-a făcut potrivit calificativelor”, iar „condițiile pentru desfășurarea orelor de curs” erau diferite⁴⁷. Practic, Colegiul Director a considerat că nu exista o justificare obiectivă a tratamentului în discuție, fără a analiza dacă în cauză ar fi existat un raport de cauzalitate direct între originea etnică a copiilor romi și condițiile de studiu diferite, respectiv plasarea exclusivă a acestora într-o clădire separată, în sensul prevederilor art. 2 alin. (1) din O.G. nr. 137/2000⁴⁸. Hotărârea Colegiului indică doar că elevii romi din clasele V-VIII provin dintr-o anumită localitate, ceea ce prezumă faptul că aceștia au fost preluați în școală, în structura omogenă constituită în ciclul anterior și menținuți ca atare ulterior, o practică des invocată de autorități în cazurile de segregare.

⁴⁴ „Orice comportament activ sau pasiv care, prin efectele pe care le generează, favorizează sau defavorizează nejustificat ori supune unui tratament injust sau degradant o persoană, un grup de persoane sau o comunitate, față de alte persoane, grupuri de persoane sau comunități, atrage răspunderea contravențională conform prezentei ordonanțe, dacă nu intră sub incidența legii penale”.

⁴⁵ „Dispozițiile sau, după caz, reglementările unei persoane fizice sau juridice, care generează efectele enunțate în alin. (2), antrenează răspunderea contravențională a persoanei fizice sau juridice, dacă nu intră sub incidența legii penale”.

⁴⁶ D. Gergely, M. Morteau, Implementarea legislației anti-discriminare în România, Combaterea discriminării etnice prin proceduri judiciare, Romani CRISS, Ed. ECA, București, 2004.

⁴⁷ Discrepanțele între condițiile de studiu ale copiilor erau izbitoare: școala principală în care învățau copii români era renovată, cu disponibilități de încălzire, lumină, curățenie; Anexa în care învățau copiii romi era un fost grajd, situat în vecinătatea școlii, cu geamuri improvizate sau sparte, fără încălzire, cu bănci improprii, fără curățenie asigurată etc.

⁴⁸ (1) În prezenta ordonanță, prin discriminare se înțelege orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, pe bază de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex sau orientare sexuală, apartenența la o categorie defavorizată sau orice alt criteriu care are ca scop sau efect restrângerea sau înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice”.

Dincolo de caracterul lacunar al Hotărârii nr. 218 din 23 iunie 2003, pronunțată de Colegiul Director, și de criticile aduse acesteia⁴⁹, meritul deciziei constă în faptul că la doar șase luni după funcționarea efectivă a Consiliului⁵⁰ s-a pronunțat primă hotărâre a unei instituții publice din România prin care s-a constatat că segregarea copiilor romi în sistemul educațional constituie o faptă de discriminare. Or, acest pas important trebuie totuși privit din perspectiva lipsei oricărei definiții sau interdicții legale împotriva segregării în educație, la momentul respectiv.

O soluție contrară deciziei 218 a fost adoptată în cauza *C.C v. Școala Pătroaia V.* Petenta a sesizat Consiliul cu privire la constituirea unei clase formate din elevi romi, într-o clădire separată de Școala Generală, respectiv în sala de spectacole a grădiniței locale. Urmare a investigației, Colegiul a reținut în considerentele hotărârii că școala are 160 de elevi și dispune de 4 săli de clasă în care se desfășoară învățământul dimineața și după-amiaza. Colegiul a constatat că în clădirea principală învață copii de etnie romă din comunitatea petentei, cât și din altă comunitate, iar clasa separată menționată în petiție este formată, într-adevăr, din elevi de etnie romă. Astfel, în Hotărârea nr. 256 din 14 martie 2004, s-a apreciat că separarea clasei în altă clădire decât cea a școlii nu este de natură discriminatorie, pentru că „în celelalte clase există elevi aparținând acestei etnii, atât din satul V. (P.G) cât și din P.V. (...)”. Situația invocată în acest caz pare a fi similară cu speța *CRISS v. Școala Cehei*, petenta invocând faptul că elevii din clasa a V-a de etnie romă care proveneau din localitatea sa au fost separați, desfășurând cursurile în sala de spectacole a grădiniței, pe parcursul iernii nefiind asigurată încălzirea, sala având o ușă improvizată, bătută cu o tablă de fier și cu ferestre sparte. Deși raportul de investigație al CNCD confirmă situația invocată de petentă, arătând că „spațiul alocat acestei clase are destinație de sală de spectacole și nu corespunde unor cerințe minime de desfășurare a învățământului gimnazial”, totuși concluzionează că „aspectele sesizate nu se confirmă”. În mod inexplicabil, hotărârea Colegiului nu ia în considerare susținerile Primăriei locale care arată că „din discuțiile și cererile formulate de unii părinți ai elevilor clasei a V-a B sub aspect că în această clasă sunt numai copii romi, Primăria a încercat să dialogheze cu directorul școlii pentru a găsi o soluție”, arătând în continuare că „(...) separarea copiilor romi în clasa a V-a Pătroaia V. nu este normală și nici benefică atât copiilor cât și procesului de învățământ”. Or, această susținere reprezenta o prezumție că situația segregării fusese sesizată inclusiv la nivelul autorităților locale de părinții elevilor clasei separate, iar Primăria a considerat separarea pe criteriul etnic inacceptabilă.

⁴⁹ *Iulius Rostas*, Politicile educaționale și nediscriminarea: desegregarea școlară a copiilor romi în România, în Ghid Practic – Combaterea și Prevenirea Segregării în Educație, Infcon S.A., 2008, editat de Roma Access, „CNCD a luat în discuție doar condițiile de desfășurare a activității didactice și nu a luat în calcul și calitatea inferioară pe care copii romi din Cehei o primeau în comparație cu colegii lor de altă etnie”. Această critică omite totuși să ia în vedere faptul că petenții nu au invocat acest aspect în plângerea adresată CNCD.

⁵⁰ Deși O.G. nr. 137/2000 prevedea înființarea CNCD în termen de 60 de zile de la publicarea Ordonanței în Monitorul Oficial, numirea membrilor Colegiului Director s-a realizat în luna august 2002, iar activitatea propriu-zisă de soluționare a plângerilor, prin hotărâri pronunțate de Colegiu, a început în mod efectiv în anul 2003.

Colegiul pare a fi abordat cazul dintr-o perspectivă extrem de restrictivă, fără a fi luat în considerare și susținerile Primăriei, marșând probabil pe ideea că în speță, nu există o separare absolută, similară probabil cazului *CRISS v. Școala Cehei*, justificată subsecvent de faptul că în clădirea principală „în celelalte clase există elevi aparținând acestei etnii, atât din satul V. (P.G.), cât și din P.V. (...)”. Or, inclusiv în cazul Cehei, Hotărârea nr. 218/2003 arată că „tot în clădirea principală învață și clasele VII-VIII de copii romi (...)”, ceea ce nu a constituit o justificare pentru formarea unor clase separate într-o clădire anexă. Din păcate, deși confirmă separarea copiilor romi și condițiile de studiu diferite, hotărârea omite să ofere o justificare obiectivă și rezonabilă în atingerea unui eventual scop legitim urmărit prin separarea copiilor romi într-un corp de clădire străin al școlii și impropriu învățământului. Interesant de precizat este faptul că în privința directorului școlii, Colegiul Director a constatat refuzul de a oferi informații și explicații în vederea desfășurării investigației în cauză, aplicând o sancțiune contravențională de 5 milioane lei vechi.

Alte două cazuri soluționate pe parcursul anului 2006 pun în discuție aspecte de fond în constatarea segregării ca formă de discriminare prin constituirea de clase separate în cadrul aceluiași corp de clădire școlară. În cazul *European Roma Rights Center, Romani CRISS și Fundația Umanitară Hochin v. Școala „Ion Creanga”*, petenții au sesizat Consiliul cu privire la separarea elevilor romi de clasa a V-a față de colegii lor români sau lipoveni prin crearea, în anul școlar 2003-2004, a unei clase cu elevi romi. Copiii în speță proveneau dintr-o altă școală, iar procesul educațional, în opinia petenților, se desfășura la un nivel mai scăzut, condițiile materiale de studiu fiind diferite. Părinții copiilor romi au solicitat directorilor școlii transferarea acestora în alte clase, dar au fost refuzați. Urmare a investigațiilor efectuate în caz, reclamații au arătat că respectivă clasă nu a fost formată distinct, cât s-a realizat o preluare a unei clase deja formate din ciclul anterior (clasele I-IV), aceasta constituind procedura comună. Transferurile la alte clase nu s-au realizat, deoarece nu au fost înregistrate cereri în acest sens, dimpotrivă părinții exprimându-și dorința menținerii clasei compacte, în forma inițială (cu romi). În considerentele Hotărârii nr. 256 din 14 martie 2006, Colegiul Director a reținut că motivele păstrării clasei respective au avut în vedere studiul limbii franceze de către întregul colectiv, iar pe de altă parte modalitatea de preluare compactă a claselor formate din alte școli este o procedură standard. Colegiul a reținut că nu au existat cereri de transferare a copiilor în clase mixte, iar atunci când astfel de cereri au fost depuse, s-au retras ulterior. Din acest punct de vedere, s-a constatat că aspectele sesizate nu constituie fapte de discriminare.

Două chestiuni substanțiale merită a fi puse în discuție: justificarea preluării și menținerii unor clase formate exclusiv din copii romi din ciclul anterior de studiu și consimțământul părintelui de a menține sau transfera copilul dintr-o clasă separată având aceeași omogenitate etnică în clasă similară. Din considerentele hotărârii 256/2006 rezultă fără dubiu că directorii de școală, cât și cadrele didactice justifică formarea clasei separate prin practica comună din sistemul de învățământ de preluare a unei clase, astfel cum a fost formată în ciclul anterior (clasele I-IV). Din păcate, Colegiul nu oferă niciun fel de repere, sub aspectul discriminării, în raport cu această justificare, reținând doar că „motivele pentru care această clasă a fost păstrată în această formulă (n.n. – numai din copii romi) au fost pe de o parte pentru că studiau limba

franceză, iar pe de altă parte pentru că acesta era modalitatea în care clasele de copii erau preluate de la alte școli, nu numai de la școala nr. 3”. S-ar putea interpreta că, în mod tacit, Colegiul a considerat argumentul preluării clasei omogene etnic ca fiind obiectiv, însă nu și suficient, de vreme ce îl coroborează cu faptul că „nu au existat cereri de transferare a copiilor din această clasă, iar atunci când au existat acestea au fost retrase”.

Tocmai acest fapt pune în discuție chestiunea consimțământului exprimat de părinte, sub aspectul constituirii sau menținerii unei clase separate, respectiv al desegregării unei astfel de clase prin transfer. Problema consimțământului „informat” al părinților romi nu este tratată în mod particular în considerentele hotărârii, dar este atinsă indirect, pornind de la susținerile petenților cu privire la faptul că părinții romi au solicitat mutarea copiilor în alte clase, dar au fost refuzați. Acest aspect pare a nu fi confirmat, hotărârea Colegiului consemnând că urmare a investigațiilor preliminare efectuate în caz, nu s-au operat transferuri, deoarece nu au fost solicitate cereri în acest sens, respectiv „părinții și-au exprimat dorința ca acești copii să rămână în colectivul format încă din clasa I”. Ulterior, după depunerea unor cereri din partea părinților de a transfera copii la alte clase, anterior soluționării finale a cazului, Colegiul consemnează în hotărâre că „în urma discuțiilor purtate și consultării documentelor, a rezultat că părinții copiilor care depuseseră cererile de transfer la alte clase au făcut ulterior alte cereri pentru ca acei copii să nu fie transferați”. Acest fapt se coroborează în mod evident cu susținerile reclamanților că „s-a încercat separarea copiilor din clasa a V-a, însă copii s-au declarat nemulțumiți de această măsură”. Cazul pune în discuție un subiect deosebit de critic, și anume în ce măsură „consimțământul părintelui rom” poate fi considerat ca justificare pentru acceptarea segregării „în condiții de egalitate”, respectiv o „renunțare” la dreptul de a nu fi discriminat. În aceeași măsură se pune în discuție dacă principiul pedagogic al preluării claselor în forma de omogenitate etnică poate justifica separarea. Răspunsurile la aceste chestiuni sunt oferite de Colegiul Director ceva mai târziu, în jurisprudența sa ulterioară.

Prin Hotărârea nr. 75 din 2 martie 2006, urmarea autosesizării CNCD, Colegiul Director a constatat discriminarea săvârșită prin constituirea de clase separate formate exclusiv din copii romi la Școala Măcin, în cadrul procesului inițial de constituire a claselor I și a sancționat cu avertisment conducerea Școlii. Colegiul a reținut că la data deschiderii anului școlar, repartizarea elevilor de etnie romă în clasa I s-a făcut inegal, iar clasele constituite în anii anteriori au fost marcate de dezechilibre între elevii români și elevii de etnie romă. Acest fapt a declanșat un conflict între părinții elevilor romi care au depus plângeri la autoritățile responsabile. În considerentele hotărârii, Colegiul Director a constatat că o parte din părinții elevilor romi și-au exprimat nemulțumirea cu privire la distribuția inegală a elevilor pe clase, solicitând redistribuirea, în speță desegregarea. Colegiul a reținut că directoarea școlii cunoștea în mod explicit existența unei situații discriminatorii produse prin separarea elevilor romi de majoritari, situație adusă la cunoștință inclusiv de un cadru didactic, printr-un referat în care se atrăgea atenția că „se face discriminare etnică și socială asupra romilor prin repartizarea la clasa I a acestor elevi”. De asemenea, părinții copiilor romi și reprezentanții romilor au adus la cunoștință conducerii că separarea copiilor romi poate constitui discriminare.

În aceste condiții, Colegiul a reținut încălcarea prevederilor art. 2 alin. (2) din O.G. nr. 137/2000, însă a citat textul normativ ce creează o ambiguitate între noțiunea de discriminare directă și indirectă⁵¹, reglementat la momentul respectiv în art. 2 alin. (3). Este cel puțin neclară această situație și nu face decât să întărească incertitudinea în cauză, de vreme ce în considerentele Hotărârii nr. 75/2006, pentru prima oară într-un caz de segregare, Colegiul Director face o trimitere explicită la discriminarea indirectă, reglementată la momentul respectiv în art. 2 alin. (2) din O.G. nr. 137/2000⁵², însă încadrarea juridică a faptelor, deși reținută în raport de prevederile art. 2 alin. (2), este precizată în textul hotărârii, cu citarea prevederilor art. 2 alin. (3) din Ordonanță.

În cauzele *CRISS v. Grup Școlar Auto* și *CRISS v. Liceu Program Sportiv*, prin Hotărârile nr. 103 din 24 iunie 2007 și nr. 338 din 3 septembrie 2007, pentru prima oară Colegiul Director a încadrat segregarea copiilor romi în clase separate drept discriminare directă, respectiv discriminare indirectă, în sensul prevederilor art. 2 alin. (1) (discriminare directă) și art. 2 alin. (3) (discriminare indirectă) din O.G. nr. 137/2000. În considerentele Hotărârii nr. 103/2007, Colegiul Director a constatat că „în structura anului școlar, există două clase constituite exclusiv pe criteriul etniei. Acest aspect reprezintă o formă de discriminare, sub aspectul constituirii și menținerii claselor formate din copiii etnicilor romi. Această situație este contrară prevederilor cuprinse în Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, a Convenției ONU privind drepturile copilului și Convenției UNESCO privind discriminarea în educație”.

Astfel, apare evident că în problematica segregării, Colegiul Director a abordat în principal problema raportului de cauzalitate între tratamentul pus în discuție, i.e. constituirea/menținerea separată a claselor de studiu și originea etnică a copiilor, spre deosebire de abordarea din anii anteriori în care s-a urmărit mai degrabă raportul justificării și al proporționalității măsurilor în cauză. Acest aspect este tratat în mod expres în Hotărârea nr. 338/2007, Colegiul tranșând atât chestiunea causalității, cât și a justificării invocate de autoritățile școlare cu privire la principiul preluării claselor în forma omogenă.

În cauza *CRISS v. Liceul cu Program Sportiv*, Colegiul Director, în opinia majoritară, a abordat în mod cu totul detaliat problema segregării, pornind de la premisa că educația reprezintă unul din elementele fundamentale ale unei societăți democratice, având în vedere și faptul că aceasta trebuie să urmărească deplina dezvoltare a personalității umane, cât și întărirea respectului, a înțelegerii, a toleranței, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Colegiul își întemeiază motivarea prin prevederile conținute

⁵¹ „(3) Orice comportament activ ori pasiv care, prin efectele pe care le generează, favorizează sau defavorizează nejustificat ori supune unui tratament injust sau degradant o persoană, un grup de persoane sau o comunitate față de alte persoane, grupuri de persoane sau comunități atrage răspunderea contravențională conform prezentei ordonanțe, dacă nu intra sub incidența legii penale”.

⁵² Art. 2 alin. (2), astfel cum a fost modificat prin O.G. nr. 77/2003, prevede: „(2) Sunt discriminatorii, potrivit prezentei ordonanțe, prevederile, criteriile sau practicile aparent neutre care dezavantajează anumite persoane, pe baza criteriilor prevăzute la alin. (1), fata de alte persoane, în afara cazului în care aceste prevederi, criterii sau practici sunt justificate obiectiv de un scop legitim, iar metodele de atingere a acelui scop sunt adecvate și necesare”.

în instrumentele internaționale de drepturi ale omului care interzic segregarea rasială în educație, precum și recomandările adresate guvernelor de organisme specializate ale Uniunii Europene, Consiliului European și ONU cu privire la interzicerea segregării copiilor romi în educație.

Analiza cauzei a fost plasată în contextul emiterii de către Ministerul Educației a Notificării nr. 29323 din 20 aprilie 2005 prin care s-a interzis formarea grupelor în învățământul preșcolar cuprinzând exclusiv sau preponderent elevi romi și a Ordinului Ministerului educației nr. 1540 din 19 iulie 2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi. Pornind de la premisa cunoașterii prevederilor Notificării nr. 29323 de către reclamați, Colegiul a reținut că, în cauză, au fost formate clase în care învățau numai copii romi, acest aspect fiind confirmat din însăși susținerile reclamaților care au precizat că „s-a realizat menținerea claselor preluate din spațiile improprii în care funcționau”, respectiv „din rațiuni pedagogice și de particularitate a copiilor în cauză, diferențe din punct de vedere educațional, cultural, datorită principiului continuității la clasă, conducerea școlii, în consens cu cadrele didactice din școală, a hotărât că elevii din clasele a II-a, a III-a și a IV-a să rămână în clasele în care au fost inițial până la finele ciclului primar”.

În considerentele Hotărârii nr. 338/2007, majoritatea Colegiului a considerat că într-adevăr „trebuie avute în vedere aspectele particulare și interesele elevilor, însă acestea trebuie raportate concomitent la principiile fundamentale ale drepturilor omului și libertăților fundamentale, în special din perspectiva procesului educativ oferit unor copii, precum elevii aparținând minorității romă, astfel încât să se realizeze un just echilibru între interesele școlii și interesele elevilor, inclusiv sub aspectul unor posibile efecte discriminatorii asupra acestora. Față de susținerile părților, s-a considerat că principiul continuității este un argument pertinent, însă într-o atare situație trebuie reținut întreg complexul de împrejurări care trebuie să prevină și să evite cât de mult posibil segregarea elevilor romi, să combată ferm orice formă de segregare școlară față de copiii romi și să le asigure egalitatea efectivă a accesului la educație, astfel încât politicile educaționale în favoarea copiilor romi să nu ducă la crearea unor clase separate. Transferarea copiilor romi (...) deoarece studiau în grajdurile în care locuiau în str. F. pentru a asigura acestora condiții igienico-sanitare propice, precum și eforturile pentru integrarea acestora în colectivul școlii din structura Școlii nr. 3 denotă preocuparea conducerii instituțiilor în cauză față de situația copiilor romi. Însă, din punctul de vedere al formării claselor separate în care studiau copii romi, se poate reține aspectul formării cât și al menținerii acestora, atât prin efectul constituirii sub conducerea Școlii Speciale din str. F., cât și ulterior prin mutarea compactă a acestora în cadrul Școlii nr. 3. Astfel, casele formate din copii de etnie romă au fost mutate fizic dintr-un plasament (Școala Specială str. F) într-un alt plasament (Școala nr. 3), ceea ce sub aspectul segregării (separării) a avut același efect⁵³. În opinia majorității Colegiului, efectul constituirii claselor exclusiv cu copii romi, menținerea acestora și mutarea compactă dintr-o locație în alta, în aceeași compoziție sub aspectul apartenenței etnice, a dat naștere circumstanței concretizate într-un tratament diferit, care întrunește elementul constitutiv al faptei prevăzute de art. 2 alin. (1), generic deosebire, restricție, excludere, preferință și care față de obiectul dedus soluționării s-a materializat într-o plasare separată a copiilor romi constituiți în clase distincte, ceea ce echivalează cu

⁵³ CNCD, hotărârea nr. 338/2007, parag. 7.14-7.15.

segregarea acestora. Efectul acestor împrejurări, coroborate la situația de fapt, în opinia majorității Colegiului, a dus la nașterea unui tratament diferit, implicit prin decizia de a menține și continua clasele în structura lor, astfel cum au fost preluate din Școala Specială din str. F. Astfel, alături de împrejurări cunoscute prevederilor Notificării nr. 29323 din 20 aprilie 2004, precum și situației circumstanțiate într-un tratament diferit, s-a reținut din situația de fapt, constituirea și menținerea unor clase formate din elevi de etnie romă, ceea ce determină implicit reținerea cumulativă a criteriului prevăzut de art. 2 din O.G. nr. 137/2000, republicată, în speță apartenența elevilor la etnia romă. Subsecvent, în cauză, se poate reține efectul accesului inegal al copiilor romi la o educație de calitate⁵⁴.

Prin Hotărârea nr. 338/2007, Colegiul Director a pus în discuție pentru prima oară problema realizării unui just echilibru între situația și interesul copiilor romi, ca membrii ai unei comunități etnice dezavantajate și interesele școlii, considerând că principiul pedagogic al constituirii respectiv al menținerii omogenității etnice a unei clase de studiu nu poate justifica *per se* segregarea etnică a copiilor romi. Pe de altă parte, Colegiul a reținut că efectul constituirii, al mutării sau preluării unor clase exclusiv formate din copii de etnie romă reprezintă o formă de discriminare directă pe criteriul etniei prin care se afectează accesul inegal al copiilor romi la o educație de calitate, inclusiv în sensul prevederilor Ordinului ministrului Educației nr. 1540/2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi. În mod similar, Colegiul s-a pronunțat și în Hotărârea nr. 330 din 27 martie 2008 în cazul *Romani CRISS v. Școala Josika Miklos*⁵⁵. Soluția este logică, având în vedere că politica educațională elaborată de Ministerul Educației în învățământul preuniversitar interzice segregarea școlară a copiilor romi, or o atare situație ar fi contradictorie dacă ar permite justificarea segregării prin aplicarea principiului menținerii omogenității etnice prin separare, în cazul copiilor romi.

Problema consimțământului părinților este repusă în discuție în Hotărârea nr. 306 din 13 mai 2008, într-un caz de autosesizare al Consiliului privind segregarea copiilor romi în școli și grădinițe, reținându-se încălcarea prevederilor art. 2 alin. (1) din Ordonanță (discriminarea directă). Un aspect interesant al cazului, dincolo de constituirea claselor separate pentru copii romi, este legat de opțiunea părinților de a înscrie copii la școala situată în comunitatea romilor, spre deosebire de școala situată la distanță de comunitate. Colegiul Director a reținut că părțile nu au contestat faptul că anumite situații au determinat împrejurări de natură a circumstanțია o separare de facto a copiilor romi, ce s-a perpetuat în timp. Din înscrisurile și rapoartele depuse la dosar, a rezultat că unele instituții școlare, grădinițe sau școli, sunt frecventate de copii romi deoarece acestea sunt localizate în comunitatea romilor ori în centrul comunității de romi vorbitori de limba romani, spre deosebire de școlile situate la distanță mare de comunitate unde numărul înscrierilor copiilor romi este redus. Colegiul a precizat că „nu se poate face abstracție de faptul că în anumite situații părinții copiilor romi preferă înscrierea copiilor în instituțiile de învățământ plasate în cadrul comunității de romi, spre deosebire de cele constituite la distanțe apreciabile de comunitate (...)”,

⁵⁴ CNCD, Hotărârea nr. 338/2007, parag. 7.16, 7.17, 7.18, 7.19, 7.20.

⁵⁵ Spre deosebire de aceste spețe, în cauza *Romani CRISS și Amaro Suno v. Școala nr. 19*, prin hotărârea nr. 396 din 14 ianuarie 2008, Colegiul a constatat că faptele sesizate nu constituie discriminare.

la grădinițe cu program prelungit, spre deosebire de cele cu program normal, datorită resurselor financiare limitate (...) ori în grupe speciale, datorită alocării de supliment de hrană pentru copii, însă față de aceste chestiuni de fapt, Colegiul a fost de opinie că, într-adevăr, în analiza situațiilor concrete, de la caz la caz, trebuie avute în vedere aspectele particulare și interesele elevilor, precum și ale părinților, însă acestea trebuie raportate concomitent la principiile fundamentale ale drepturilor omului și libertăților fundamentale, în special din perspectiva procesului educativ oferit unor copii, precum cei aparținând minorității rome, astfel încât să se realizeze un just echilibru între interesele școlii și interesele copiilor, inclusiv sub aspectul prevenirii unor posibile efecte discriminatorii asupra acestora”⁵⁶. Din acest punct de vedere, în considerentele Hotărârii nr. 306/2008, Colegiul a reiterat faptul că „efectul constituirii unor școli, clase sau grupe exclusiv cu copii romi, menținerea acestora ori mutarea compactă dintr-o locație în alta, în aceeași compoziție, sub aspectul apartenenței etnice, dă naștere circumstanței concretizate într-un tratament diferit, care întrunește elementul constitutiv al faptei prevăzute de art. 2 alin. (1) din O.G. nr. 137/2000, republicată, și care se materializează într-o plasare separată a copiilor romi constituiți fie în școli distincte, clase distincte sau grupe distincte, ceea ce echivalează practic cu segregarea acestora. O atare situație de segregare aduce atingere dreptului la educație al copiilor și în mod direct demnității personale”⁵⁷.

Opinia Colegiului Director, deși pare a certifica opțiunea părinților romi de a înscrie copii în instituții școlare auto-segregate, arată în mod explicit că o atare situație nu poate justifica înlăturarea principiului nediscriminării, de vreme ce interesele copiilor respectiv, ale părinților trebuie raportate concomitent la procesul educațional oferit unor copii aparținând unei comunități dezavantajate, ceea ce presupune un just echilibru în asigurarea prevenirii oricăror efecte discriminatorii. Or, acest echilibru trebuie să aibă în vedere asigurarea de șanse egale pentru copii romi din punctul de vedere al procesului educațional, atât sub aspectul condițiilor de studiu și al calității educației, cât și al asigurării unui tratament egal în garantarea dreptului la educație, indiferent de originea etnică.

Similar cauzei *D.H. și alții v. Cehia* soluționată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin Hotărârea nr. 733 din 11 iunie 2008, în cazul *CRISS v. Școala Dumbrăveni și alții*, Colegiul Director a constatat că separarea, respectiv mutarea (înscrierea) copiilor de etnie romă în școala pentru copii cu nevoi speciale constituie discriminare directă, respectiv indirectă, recomandând adoptarea unor programe de evaluare/reevaluare a copiilor încadrați în școlile speciale pe baza unor criterii obiective de natură a preveni constatarea unor situații discriminatorii pe criteriul originii etnice. Cazul vizează numărul disproporționat al copiilor de etnie romă din școala cu nevoi speciale, într-un procent până la 90%, și tratamentul aplicat ce conduce la transferarea într-o astfel de instituție educațională.

În soluționarea cazului, Colegiul Director s-a raportat în principal la protecția împotriva segregării instituită prin instrumentele internaționale de drepturile omului, cadrul normativ intern, în speță Notificarea nr. 29323 din 20 aprilie 2004 emisă de Ministerul Educației și Cercetării în vederea aplicării în totalitate a Convenției

⁵⁶ CNCD, hotărârea nr. 306/2008, parag. 6.16.

⁵⁷ CNCD, hotărârea nr. 306/2008, parag. 6.14.

internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, a Convenției Națiunilor Unite privind drepturile copilului și a prevederilor din Convenția UNESCO privind discriminarea în educație, Ordinul Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului nr. 1540 din 19 iulie 2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi și aprobarea Metodologiei pentru prevenirea și eliminarea segregării școlare a copiilor romi⁵⁸, precum și legislația aplicabilă cu privire la activitatea de instruire, compensare, recuperare și protecție specială a copiilor cu cerințe educative speciale din cadrul sistemului de învățământ special și special integrat.

Colegiul Director a luat act de faptul că procedura de mutare a elevilor de la școli de masă la școli speciale este o procedură complexă, ce presupune un demers personal, bazat în primul rând pe consimțământul expres al părintelui. Urmare a investigațiilor efectuate în caz, s-a reținut că în ultimii ani, Grupul Școlar Dumbrăveni s-a confruntat cu o cerere sporită de școlarizare din partea părinților copiilor din localitate și comunele apropiate, care s-au prezentat direct la grupul școlar solicitând înscrierea copiilor înainte obținerii unui certificat din partea Comisiei pentru Protecția Copilului. Colegiul a reținut că această creștere este explicată prin facilitățile socio-economice de care beneficiază copiii în urma încadrării în rândul persoanelor cu nevoi speciale.

În considerentele hotărârii, Colegiul s-a raportat la elementele de fond luate în considerare de Marea Camera a CEDO în cauza *D.H. și alții v. Cehia*, cu privire la prezumția discriminării indirecte raportat la repartizarea copiilor romi în școlile speciale și numărul disproporționat al acestora, lipsa unei justificării obiective, raportat la sistemul de evaluare, analiza testelor, precum și aspectul referitor la consimțământul părinților ce nu poate echivala cu renunțarea la dreptul de a nu fi discriminat. Din acest punct de vedere, Colegiul a considerat că sistemul de evaluare a elevilor pentru încadrarea în școli speciale, precum și sprijinul financiar și material acordat reprezentanților legali ai copiilor ce urmează cursurile școlilor speciale, în practică, produc efecte discriminatorii. „Astfel, statistic se demonstrează că, procentual, elevii de etnie romă reprezintă majoritatea covârșitoare a elevilor în această școală specială, fără a exista în toate cazurile un motiv medical, obiectiv, de natură a justifica mutarea acestora”⁵⁹. Subsecvent, Colegiul Director a fost de opinie că „în școlile speciale, elevii trebuie încadrați exclusiv sub imperiul îndeplinirii cerințelor expres prevăzute de legislația în materie corelativ situației speciale în care se află acești elevi, însă nu sub aspectul situației socio-economice”⁶⁰, recomandând adoptarea de măsuri corespunzătoare care să conducă la eliminarea efectelor discriminatorii. Recomandarea Colegiului pornește de la ideea că încadrarea copiilor cu nevoi speciale trebuie să aibă în vedere, în mod particular, situația copilului din punct de vedere al capacităților și dificultăților sale educaționale care impun încadrarea într-o astfel de școală și nu situația socio-economică a familiei sale, ce nu presupune un raport de cauzalitate între starea psiho-socială și intelectuală a copilului și nevoia de natură a justifica încadrarea într-o astfel de instituție școlară specializată.

⁵⁸ M. Of. nr. 692 din 11 octombrie 2007.

⁵⁹ CNCD, hotărârea nr. 733 din 11 iunie 2008.

⁶⁰ Ibidem.

VII. În loc de concluzii

În România, Directiva antirasistă a fost transpusă în mod efectiv, deși urmare a unui proces legislativ îndelungat, prin modificări subsecvente ale O.G. nr. 137/2000 din anul 2002 până în 2006. Similar Directivei 43/2000/CE care nu face niciun fel de trimitere la segregarea în educație, nici legislația anti-discriminare din România nu conține o referire expresă la această noțiune. Această „lacună” aparentă este acoperită însă atât prin prevederile art. 2 din Directiva 43/2000/CE, cât și prevederile art. 2 din O.G. nr. 137/2000, republicată, privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare. De asemenea, este incidentă prevederilor art. 14 împreună cu art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenția europeană a drepturilor omului.

În România, interzicerea segregării în educație a copiilor romi a fost pentru prima oară statuată pe cale jurisprudențială, prin reținerea ca formă de discriminare, în deciziile Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării.

Ulterior, problema segregării a fost abordată prin Notificarea nr. 29323 din 20 aprilie 2004 emisă de Ministerul Educației și Cercetării. Reglementarea problematicei segregării în educație, s-a realizat prin legislația secundară în domeniul învățământului, odată cu adoptarea Ordinului Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului nr. 1.540 din 19 iulie 2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi și aprobarea Metodologiei pentru prevenirea și eliminarea segregării școlare a copiilor romi.

Dincolo de criticile aduse Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, meritul în acest subiect de maximă importanță este în primul rând acela de a fi constatat că segregarea copiilor romi, în anumite circumstanțe particulare, reprezintă o formă de discriminare interzisă în România.

Colegiul Director a pus în discuție, în primul rând, problema realizării unui just echilibru între situația și interesul copiilor romi, ca membri ai unei comunități etnice dezavantajate și interesele școlii, considerând că principiul pedagogic al constituirii respectiv al menținerii omogenității etnice a unei clase de studiu nu poate justifica *per se* segregarea etnică a copiilor romi. Pe de altă parte, Colegiul a reținut că efectul constituirii, al mutării sau preluării unor clase exclusiv formate din copii de etnie romă reprezintă o formă de discriminare directă pe criteriul etniei, prin care se afectează accesul inegal al copiilor romi la o educație de calitate.

Este dincolo de orice dubiu, că singura șansă pentru copiii romi de a-și autodepăși statutul dezavantajat este educația. A separa elevi pe simplul considerent al etniei nu doar dă naștere unui sentiment inherent de inferioritate, cât compromite orice șansă de afirmare umană. Educația este probabil cea mai importantă funcție a statului și este legitim să ne așteptăm ca statul să ofere și să asigure oportunități egale, dar în mod special garanții că educația este egală pentru toți. O spune și Curtea Supremă de Justiție a Statelor Unite: „În aceste zile, este îndoielnic a se aștepta în mod rezonabil din partea oricărui copil să reușească în viață dacă îi este refuzată oportunitatea la o educație. O astfel de oportunitate, pe care statul s-a obligat să o asigure, reprezintă un drept ce trebuie să fie asigurat tuturor pe baze egale”⁶¹.

⁶¹ Curtea Supremă de Justiție a Statelor Unite ale Americii, 17 mai 1954, cauza *Brown et al. v. Board of Education of Topeka et al.*